

POSITIENOTA

POLITIEGEWELD BIJ GEDWONGEN TERUGKEER: EEN HARDNEKKIG PROBLEEM

SEPTEMBER 2022

POLITIEGEWELD BIJ GEDWONGEN TERUGKEER: EEN HARDNEKKIG PROBLEEM

Police Watch, het observatiepunt voor politiegeweld van de Liga voor Mensenrechten, is bezorgd over de straffeloosheid van de behandeling door de Belgische politie van migranten in het kader van gedwongen terugkeer. Die is in bepaalde gevallen onmenselijk en vernederend. Zesentwintig jaar na de dood van Semira Adamu maakt Police Watch de balans op wat betreft geweld bij gedwongen terugkeer: waar gaat het heen?

Op 22 september 1998 kwam Semira Adamu om het leven op de luchthaven van Brussel tijdens de zesde poging om haar het land uit te zetten. Haar verzoek tot internationale bescherming in België, waarmee ze probeerde te ontsnappen aan een gedwongen huwelijk, werd afgewezen en ze kreeg een bevel om het grondgebied te verlaten. Zodra ze in het vliegtuig zat begon Semira Adamu te zingen uit protest tegen haar uitwijzing. In die tijd was de zogenaamde “kussentechniek” nog toegestaan, waarbij politieagenten de luchtwegen blokkeren van iemand die zich verzet. De politie-escorte die Semira Adamu begeleidt aarzelt niet om deze techniek te gebruiken en verhindert haar gedurende tien minuten om te ademen, wat tot haar dood leidt.¹

Dankzij de sterke mobilisatie van het maatschappelijk middenveld, dat die dag op de luchthaven demonstreerde tegen de uitzetting van Semira Adamu, ging deze zaak niet ongemerkt voorbij. Enkele dagen na haar dood kondigde toenmalig minister van Binnenlandse Zaken Louis Tobback zijn ontslag aan en besloot de ministerraad een commissie op te richten die de richtlijnen voor uitzettingen moest evalueren (hierna: de “Commissie Vermeersch I”), om het kader voor de procedure voor gedwongen terugkeer te verbeteren.

Naar aanleiding van diverse schandalen in verband met misbruiken in het kader van verwijderingsoperaties werden meerdere commissies ingesteld. Zo werd de Commissie Vermeersch I opgevolgd door de Commissie Vermeersch II na het vonnis tegen de auteurs ervan in 2003. Naar aanleiding van “de Soedanese affaire”² is in 2018 de “Commissie Bossuyt” ingesteld, de opvolger van de Commissie Vermeersch II.

Deze commissies deden, net als enkele andere actoren, aan de Belgische overheid een aantal aanbevelingen. Toch blijkt uit recente studies niet alleen dat personen die worden uitgezet nog steeds slachtoffer zijn van geweld, maar ook dat het nog steeds ontbreekt aan toegankelijke, doeltreffende en onafhankelijke klachten- en toezichtmechanismen.³²

¹ Zie bijvoorbeeld: Revue Ballast, “Semira Adamu – résister en centre fermé”, 22 september 2018.

² In 2018 bleek dat Soedanezen op Belgisch grondgebied door de Soedanese autoriteiten werden geïdentificeerd en ondervraagd terwijl zij in gesloten centra werden vastgehouden. Sommigen van hen zouden zijn gedwongen «vrijwillig» terug te keren en zouden vervolgens bij hun terugkeer in Soedan zijn gemarteld. Deze zaak leidde tot een veroordeling van België door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in het arrest *M.A. tegen België* van 27 oktober 2020. Zie hierover <https://www.liguedh.be/letat-belge-est-condamne-pour-sa-politique-migratoire-inhumaine/>.

³ Police Watch, “Politiengeweld: naar een toegankelijk, efficiënt en onafhankelijk klachtenmechanisme”, 2022, pp. 56-57, online beschikbaar: https://mensenrechten.be/bestanden/uploads/pdf/DEF_Rapport%20Police%20Watch%20LDH%202022_NL.pdf.

Verwijdering of uitzetting, in de Terugkeerrichtlijn⁴ gedefinieerd als “de tenuitvoerlegging van de terugkeerverplichting, d.w.z. de fysieke verwijdering uit de lidstaat”, kan op verschillende manieren gebeuren, waarbij de mate van dwang telkens verschilt. Nadat de Dienst Vreemdelingenzaken (DVZ) het onregelmatige verblijf van een persoon op Belgisch grondgebied heeft vastgesteld, krijgt die persoon het bevel om het grondgebied te verlaten, eventueel samen met een beslissing om hem in een gesloten centrum op te sluiten in afwachting van de uitzetting. Wanneer die persoon niet vrijwillig het land verlaat, is de luchtvaartpolitie in principe voor zijn vertrek verantwoordelijk, onder bevel van de DVZ.

In lijn met het Europese en nationale migratiebeleid, is uitzetting een prioriteit van de huidige regering, die waarschijnlijk steeds meer aandacht zal krijgen. Hoewel de regering-De Croo heeft verklaard dat ze vrijwillige terugkeer wil aanmoedigen en steun voor het terugkeerproces wil bevorderen,⁵ komt gedwongen terugkeer nog vaak voor. Hoewel tijdens de covid-pandemie het terugkeersysteem gedeeltelijk stilviel, vonden in 2020 3118 uitzettingspogingen plaats. Gedwongen terugkeer brengt altijd het risico op geweld met zich mee en verdient daarom bijzondere aandacht als het gaat om respect voor fundamentele rechten. Het federaal migratiecentrum Myria zegt daarover: “De spanning tussen een doeltreffend verwijderingsbeleid en de eerbiediging van de grondrechten is nooit zo groot geweest.”⁶

UITWIJZING: INTRINSIEK GEWELDDADIG

“Gewelddadige uitzetting, een pleonasme: het zijn ze allemaal.” Dat is de titel van een artikel dat in december 2019 werd gepubliceerd op de website van het collectief Getting the Voice Out, dat strijdt tegen de opsluiting van vreemdelingen in gesloten centra en mobiliseert tegen uitzettingen.⁷ Het gebruik van fysieke en psychologische dwang op migranten bij hun verwijdering uit het land is in feite de voortzetting van een onderliggend geweld dat begint met de criminalisering van onregelmatig verblijf op het grondgebied. Het geweld is er dus automatisch al vanaf het moment dat de persoon in België aankomt, bij zijn of haar arrestatie of identiteitscontrole, het gaat door tijdens de opsluiting en bereikt een hoogtepunt bij de poging tot uitzetting.

Hoewel uitzetting onvermijdelijk dwang met zich meebrengt, moet de menselijke waardigheid gerespecteerd worden. De procedure van gedwongen terugkeer mag niet neerkomen op systematisch misbruik vanwege de bijzondere kwetsbaarheid van de personen die eraan worden onderworpen. In dit verband is het nuttig eraan te herinneren dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) oordeelt dat “het feit dat een behandeling niet bedoeld was om het slachtoffer te vernederen niet per definitie

4 Richtlijn 2008/115/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 2008 over gemeenschappelijke normen en procedures in de lidstaten voor de terugkeer van onderdanen van derde landen die illegaal op hun grondgebied verblijven.

5 Regeerakkoord 30 september 2020.

6 Myria, “Terugkeer, detentie en verwijdering van vreemdelingen uit België. Terugkeer, tegen welke prijs?” (MyriaDoc 5), november 2017, p. 49.

7 <https://www.gettingthevoiceout.org/gewelddadige-uitzetting-een-pleonasma-het-zijn-ze-allemaal/>

uitsluit dat er sprake is van een schending van artikel 3⁸ van het Verdrag⁹, dat foltering en onmenselijke of vernederende behandeling verbiedt.

In haar verslag aan de Belgische regering over haar bezoek eind 2001 benadrukte het Europees Comité voor de Preventie van Foltering (CPT) ook dat “operaties om vreemdelingen te verwijderen een duidelijk risico van onmenselijke en vernederende behandeling inhouden. Dit risico omvat zowel de voorbereidende op de repatriëring als de vlucht zelf.”¹⁰

DE VOORBEREIDING OP DE REPATRIËRING

De persoon tegen wie een bevel om het land te verlaten is uitgevaardigd kan in een detentiecentrum worden vastgehouden vóór die het land wordt uitgezet. Hoewel opsluiting in principe een laatste redmiddel is, gaat het vaak aan repatriëring vooraf en maakt het deel uit van de uitzettingsprocedure. De opsluiting die aan de uitzettingspoging voorafgaat speelt echter een bijzonder belangrijke rol en kan er niet volledig van worden losgekoppeld, vooral omdat wanneer de uitzetting mislukt de persoon in kwestie naar het detentiecentrum wordt teruggebracht in afwachting van een nieuwe uitzettingspoging.

Artikel 7 van de Vreemdelingenwet stelt: “Te dien einde, en tenzij andere afdoende maar minder dwingende maatregelen doeltreffend kunnen worden toegepast, kan de vreemdeling vastgehouden worden voor de tijd die strikt noodzakelijk is voor de uitvoering van de maatregel, meer in het bijzonder wanneer er een risico op onderduiken bestaat of wanneer de vreemdeling de voorbereiding van de terugkeer of de verwijderingsprocedure ontwijkt of belemmert, en zonder dat de duur van de vasthouding twee maanden te boven mag gaan.”¹¹ Maar omdat de minister van Binnenlandse Zaken de opsluiting bij besluit met maximaal acht maanden kan verlengen, kan die in de praktijk veel langer duren. Wanneer een poging tot uitzetting is mislukt kan de DVZ immers een nieuw uitzettingsbesluit nemen met een bevel tot bewaring. Dat besluit wordt niet als een verlenging beschouwd.

Deze nota gaat niet in op de aanhouding of de identiteitscontrole die leidt tot het uitzettingsbesluit van de DVZ. Maar één situatie, waarin de luchtvaartpolitie in de praktijk in de plaats lijkt te treden van de DVZ, verdient specifieke aandacht. De afgelopen maanden zijn verschillende gevallen aan het licht gekomen van mensen met een geldige verblijfsvergunning die toch in een gesloten centrum werden vastgehouden en die men heeft proberen het land uit te zetten. Zo zijn buitenlandse studenten met een geldig visum bij aankomst op de luchthaven ondervraagd door de politie, die de reden voor hun visum

---

8 EHRM (GK), *Bouvid/België*, 28 september 2015, §86.

9 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden.

10 Council of Europe: Committee for the Prevention of Torture, “Rapport au Gouvernement de la Belgique relatif à la visite effectuée en Belgique par le Comité européen pour la prévention de la torture et des peines ou traitements inhumains ou dégradants (CPT) du 25 novembre au 7 décembre 2001”, 17 oktober 2002, §34.

11 Wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen van 15 december 1980, Artikel 7, alinea 11.

betwiste.¹² Hoewel alleen de DVZ bevoegd is om een besluit tot opsluiting en uitzetting te nemen, lijkt het toch abnormaal dat de politie in dit besluit kan tussenkomen, tenzij door eenvoudigweg vast te stellen dat een geldige verblijfsvergunning ontbreekt. De DVZ handelde dus op advies van de politie, waardoor eerder door de overheid verleende visa ongeldig werden. Dat is des te meer problematisch omdat het in twijfel trekken van de geldigheid van visa niet gebaseerd lijkt te zijn op objectieve criteria maar eerder een weerspiegeling is van wat het Comité P omschreef als “cultuurproblemen”¹³ binnen de grenspolitie. Daarmee verwees het Comité naar een probleem van structureel racisme, dat door de zaak Chovanec aan het licht is gekomen.¹⁴

Racistisch geweld tegen vreemdelingen door leden van de grenspolitie lijkt te gebeuren in een sfeer van straffeloosheid wanneer het op de luchthaven plaatsvindt. De behandeling van personen die daar met het oog op uitzetting naartoe worden overgebracht illustreert dat. Een persoon die aan gedwongen terugkeer wordt onderworpen, wordt, voor hij op het vliegtuig wordt gezet, overgebracht van het detentiecentrum of de plaats waar hij verblijft naar de gebouwen van de federale politie op de luchthaven. Deze overdracht kan worden uitgevoerd door de federale politie zelf of door chauffeurs-veiligheidsagenten van DVZ. Ongeveer een uur voor de vlucht brengt men die persoon naar het vliegtuig om aan boord te gaan.¹⁵

Het collectief *Getting the voice out* publiceerde in november 2019 een getuigenis van het extreme geweld dat tegen een vrouw die werd vastgehouden in het politiegebouw op de luchthaven Brussel-Nationaal in het kader van haar poging tot uitzetting.¹⁶ Voordat de politie haar boeide en meenam in het vliegtuig, werden haar kleren brutaal verwijderd en gescheurd. De dwangmiddelen die de politie in het vliegtuig gebruikt, worden beschreven als bijzonder gewelddadig en gaan gepaard met het langdurig afsluiten van de luchtwegen. Nadat de kapitein uiteindelijk de poging tot verwijdering stopzet, brengt de politie het slachtoffer opnieuw over naar het terrein van de luchthaven. Daar blijft ze twaalf uur voordat zij werd naar het detentiecentrum wordt teruggebracht. Ze wordt er herhaaldelijk geslagen, onder meer in het gezicht, van voedsel en water beroofd, beledigd en met de dood bedreigd.

---

12 Zie bijvoorbeeld: “Combien d’étudiants étrangers croupissent dans les centres fermés belges?”, Le Vif, Carte blanche, 17 février 2022, <https://www.levif.be/belgique/combien-detudiants-etrange-croupissent-dans-les-centres-fermes-belges-carte-blanche/>.

13 Comité P, “Informatiestromen in het kader van de aanhouding van de heer Chovanec”, p. 34.

14 Unia, “Recepten voor een onkreukbare en onberispelijke politie zijn al lang bekend”, 7 september 2020, <https://www.unia.be/nl/artikels/recepten-voor-een-onkreukbare-en-onberispelijke-politie-zijn-al-lang-bekend>.

15 Algemene Inspectie van de Federale Politie en van de Lokale Politie, “Jaarverslag 2020. Controle op de gedwongen terugkeer”, pp.23-24.

16 <https://www.gettingthevoiceout.org/25-oktober-2019-alles-wat-nu-nog-ontbreekt-is-het-kussen-stoppen-met-een-nieuwe-moordstaat/>.

DWANG TIJDENS UITZETTING

Na de dood van Semira Adamu is de zogenaamde “kussentechniek” bij ministerieel besluit verboden.¹⁷ Dit besluit verbiedt uitdrukkelijk “het totaal of gedeeltelijk afsluiten van de luchtwegen” en “het toedienen van kalmerende middelen of gelijk welk geneesmiddel met het oog op het bedwingen van de persoon tegen zijn wil in.” Het besluit bevat het een lijst van toegestane dwangmiddelen, maar een exhaustieve lijst wordt niet publiek gemaakt. De richtlijnen voor de politie uit 2006 voorzien wel in een lijst van dwangmiddelen die tijdens de verschillende fasen van de verwijdering mogen worden gebruikt. Maar ook dit document is niet gepubliceerd. De algemene bepalingen inzake het gebruik van geweld zijn opgenomen in artikel 37 van de Wet op het politieambt. Ordehandhavers mogen dwang gebruiken, maar elk gebruik van geweld moet “redelijk” zijn en “in verhouding tot het nagestreefde doel.”¹⁸ De Vreemdelingenwet verwijst ook rechtstreeks naar deze bepalingen in verband met de dwangmiddelen die kunnen worden gebruikt bij gedwongen terugkeer.¹⁹ De toepasselijke Europese en internationale normen verwijzen ook naar de principes van legitimiteit, noodzakelijkheid en evenredigheid. Het EHRM meent: “Elk gedrag van wetshandhavers ten aanzien van een persoon dat de menselijke waardigheid aantast, vormt een schending van artikel 3 van het Verdrag. Dit geldt met name voor het gebruik van fysiek geweld tegen een persoon wanneer dit niet strikt noodzakelijk is als gevolg van zijn gedrag, ongeacht de gevolgen voor de betrokkene.”²⁰ Volgens de twintig richtsnoeren van de Raad van Europa zijn alleen die vormen van dwang aanvaardbaar die strikt in verhouding staan tot het werkelijke of redelijkerwijs te verwachten verzet van de persoon die wordt verwijderd, teneinde deze persoon onder controle te krijgen.²¹

Daarnaast wijst het federaal migratiecentrum Myria er ook op dat de gemeenschappelijke richtsnoeren van de beschikking 2004/573/EG voorschriften bevatten voor het gebruik van dwangmiddelen en roepen de lidstaten op om een lijst van toegestane dwangmiddelen overeen te komen.²² In de praktijk is zo’n lijst van dwangmiddelen niet beschikbaar. De Algemene Inspectie van de Federale en Lokale Politie (AIG) geeft in haar jaarverslagen over gedwongen terugkeer wel een lijst van de dwangmiddelen die bij haar controles daadwerkelijk worden ingezet: de zogenaamde Franse gordel of “quick-release” gordel, “quick-release” handboeien, gewone handboeien,²³ enkelbanden van velcro, veiligheidshelmen, het dragen van een persoon en een combinatie van deze middelen. Over de manier waarop deze dwangmiddelen worden gebruikt geeft de AIG echter geen details.

---

17 Ministerieel besluit houdende regeling van de voorwaarden inzake het vervoer aan boord van burgerlijke luchtvaartuigen, van passagiers met bijzondere veiligheidsrisico's van 11 april 2000.

18 Wet op het politieambt van 5 augustus 1992.

19 Wet betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen van 15 december 1980, artikel 74/15, alinea 2.

20 EHRM (GK), *Bouvid/België*, 28 september 2015, §101.

21 Raad van Europa, Comité van Ministers, “Twintig richtsnoeren inzake gedwongen terugkeer”, mei 2005, nr. 19.

22 Myria, “Terugkeer, detentie en verwijdering van vreemdelingen in België. Een blik op de monitoring van verwijderingen” (MyriaDoc 11), juli 2021, p.56.

23 De jaarverslagen preciseren ook of de te verwijderen persoon van voren, van achteren, aan de voeten of aan de knieën geboeid was.

Bovendien zijn ook de personeelsleden van de DVZ die betrokken zijn bij de overdracht van de 'te verwijderen persoon' aan de politie, bevoegd om dwangmiddelen te gebruiken. Dat volgt uit een nieuw KB dat op 30 november 2021 is aangenomen en dat het KB van 8 december 2008 wijzigt. Dat KB breidt ook de situaties uit waarin zij de rol van de federale politie kunnen overnemen en geeft hen ruimere bevoegdheden om dwang te gebruiken.²⁴

In het algemeen wordt het gebruik van geweld in het kader van gedwongen terugkeer beheerst door het principe van "geen verwijdering tot elke prijs." Beschikking 2004/573/EG verwijst uitdrukkelijk naar dit principe. Volgens dit principe moet "in geval van twijfel een einde gemaakt aan de verwijdering, met inbegrip van de toepassing van wettelijke dwang op basis van het verzet en de gevaarlijkheid van de repatriant."²⁵

Wanneer een uitwijzing niet kan worden uitgevoerd omdat die een mate van dwang zou inhouden die niet in verhouding staat tot het nagestreefde doel, kan een poging tot uitwijzing dus worden onderbroken. Dat betekent dat eenzelfde persoon die moet worden uitgezet, meerdere pogingen tot uitzetting kan ondergaan. Daarom is voorzien dat de uit te zetten persoon ofwel alleen aan boord van het vliegtuig kan of dat er een gedwongen vertrek zonder escorte is. In dat geval gaat de persoon zonder dwang aan boord nadat hij door de politie naar het vliegtuig is begeleid. In geval van weigering wordt de persoon in principe teruggestuurd naar het gesloten centrum. In de praktijk kan echter niet alleen van misbruik sprake zijn bij de overdracht vóór de inscheping, maar kan de DVZ van meet af aan besluiten dat de persoon met begeleiding zal worden teruggestuurd "wanneer de onderdaan van een derde land zich tegen de verwijdering verzet of wanneer hij tijdens de verwijdering een gevaar vormt."²⁶

MISHANDELING DOOR DE POLITIE ALS VERGELDING VOOR MISLUKTE UITZETTINGSPOGINGEN

In de praktijk valt over het algemeen een gradatie van dwangmiddelen waar te nemen bij elke nieuwe poging om een persoon te verwijderen. De getuigenissen die het collectief *Getting the Voice Out* verzamelde tonen het bestaan van flagrant en illegaal geweld aan bij gedwongen terugkeer, dat blijkbaar escaleert wanneer pogingen tot verwijdering mislukten als gevolg van het verzet van de te verwijderen persoon.

---

24 Koninklijk besluit tot wijziging van het koninklijk besluit van 8 december 2008 houdende vaststelling van het regime en de regels toepasbaar op de overbrenging, uitgevoerd door veiligheidsmedewerkers-chauffeur van de Dienst Vreemdelingenzaken, van vreemdelingen bedoeld in artikel 74/8, § 1, van de wet van 15 december 1980 betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen van 30 november 2021. Zie ook Strada Lex, "Bevoegdheden van de veiligheidsmedewerkers-chauffeurs bij Dienst Vreemdelingenzaken uitgebreid", 24 januari 2022.

25 Beschikking van de Raad van 29 april 2004 inzake het organiseren van gezamenlijke vluchten voor de verwijdering van onderdanen van derde landen tegen wie individuele verwijderingsmaatregelen zijn genomen van het grondgebied van twee of meer lidstaten (2004/573/EG), bijlage "Gemeenschappelijke richtsnoeren voor veiligheidsvoorzieningen voor gezamenlijke verwijdering door de lucht", 3.2, b).

26 Zie bijvoorbeeld <https://www.cire.be/wp-content/uploads/2016/02/20160120-kit-transit.pdf>.

De verhalen vermelden mishandelingen van ongekend geweld: herhaalde slagen over het hele lichaam, racistische beledigingen, druk op de maag en de nek met het doel de luchtwegen af te sluiten, het hoofd tussen de benen van een politieagent houden, enz. In juni 2017 publiceerde Mouvement de lutte contre le racisme, l'antisémitisme et la xénophobie (MRAX) een uiterst alarmerende getuigenis van een Senegalees die het bewustzijn verloor vóór hij aan boord ging van het vliegtuig waarmee hij zou worden uitgezet. Een politieagent was op hem gaan zitten en hij was geslagen. Daarbij liep hij verschillende gebroken ribben en talrijke bloeduitstortingen op.²⁷

Een andere migrant werd slachtoffer van geweld terwijl hij het vliegtuig verliet en in het voertuig waarmee hij naar het detentiecentrum werd teruggebracht. De zes politieagenten die hem begeleidden zouden hem hebben geslagen, hem hebben uitgescholden voor "beest" en "aap" en hem hebben bedreigd als hij zich zou verzetten tegen de volgende uitzettingspoging.²⁸ In maart 2022 meldde een man wiens uitzettingspoging werd afgebroken omwille van verzet van de passagiers van het vliegtuig dat hij op de grond werd gesleurd toen hij het vliegtuig verliet.²⁹

Het geweld in het kader van de gedwongen terugkeer lijkt ten dele te wijten aan het gevoel van straffeloosheid van de ordehandhavers. Dat wordt op zijn beurt gevoeld doordat er voor slachtoffers geen adequaat klachtenmechanisme bestaat.

KLACHTENMECHANISMEN: ONVOLDOENDE TOEGANKELIJK EN DOELTREFFEND

Op 12 december 2003, iets meer dan vijf jaar na de dood van Semira Adamu, deed de rechtbank uitspraak in het proces tegen de vijf betrokken politieagenten. De rechtbank bevond vijf van hen schuldig aan onopzettelijke geweldpleging met de dood tot gevolg. Drie van de verdachten kregen een jaar voorwaardelijke gevangenisstraf, een vierde verdachte veertien maanden.³⁰

Dat de opgelegde straffen zo licht waren, lokte scherpe kritiek uit. Ze getuigen van de straffeloosheid van politiegeweld tijdens de gedwongen terugkeerprocedure. Dat Semira Adamu al vanaf haar vierde poging tot uitzetting het slachtoffer was van geweld, waaronder obstructie van de ademhaling door het gebruik van de kussentechniek, maakt dat alleen maar erger. Het lokt de vraag uit wat zij tegen dat geweld kon doen, op het moment dat ze in het centrum 127 bis was opgesloten.

In theorie kunnen personen in irregulier verblijf een klacht indienen tegen de politie. Dat kan bij de geïntegreerde politie, het Openbaar Ministerie, het Comité P of de AIG. Bij deze

²⁷ Zie het persbericht van MRAX van 13 juni 2017: <http://mrax.be/wp/violences-policieres-torture-psychologique-enferme-ment-deportation-illegale-lhistoire-de-medoune-ndiaye-et-de-beaucoup-dautres-sans-papiers/>.

²⁸ <https://www.gettingthevoiceout.org/deportatie-je-bent-een-beest-je-bent-een-aap-waarom-doe-je-zoals-een-aap/>

²⁹ <https://www.gettingthevoiceout.org/video-deportation-gefaald/>

³⁰ Voor een chronologische reconstructie van de feiten: <https://www.cire.be/semira-adamu-ils-ont-tue-une-femme-pas-son-combat/>.

verschillende diensten worden slechts weinig klachten ingediend. In haar jaarverslag van 2020 over gedwongen terugkeer stelt de AIG dat “voor heel 2020 geen van de gevraagde diensten op de hoogte was van klachten tegen de politiediensten in het kader van gedwongen terugkeer.”³¹ Ze concludeert: “Anno 2020 heeft de AIG naar aanleiding van de uitgevoerde controles, geen specifieke aanbevelingen of verbeterpunten geformuleerd, wat de professionele en humane uitvoering van de verwijderingsopdrachten door zowel DVZ als de federale politie onderstreept.”³²

Nochtans kunnen we ons vragen stellen bij het beperkte aantal klachten tegen ordehandhavers in het kader van gedwongen terugkeer. De betrokken personen zien zich immers met veel obstakels geconfronteerd. Ook zouden er verschillende procedures moeten zijn voor enerzijds de gevallen waarin iemand klacht wil indienen na een poging tot uitzetting en anderzijds de gevallen waarin een betrokkene het land al is uitgezet en dan een klacht wil indienen vanuit het buitenland, ongeacht of dit het land van doorreis of het land van oorsprong is.

REFLECTIES EN AANBEVELINGEN

- Een eerste mogelijke verbetering met betrekking tot de toegankelijkheid van klachtenmechanismen bestaat er in om **bij aankomst in het gesloten centrum de klachtenmechanismen bekend te maken**. Dat gaat dan om de procedures voor het geval er een probleem is met de detentieomstandigheden, maar ook in geval van terugkeer naar het centrum na een mislukte verwijderingspoging en na een daadwerkelijke verwijdering. Myria legt de nadruk op dit laatste punt en beveelt aan “om elke te verwijderen persoon informatie en een brochure te bezorgen met daarin de klachtenprocedure in een taal die hij begrijpt.”³³ De maatschappelijk werkers in gesloten centra spelen daarin een cruciale rol, wat impliceert dat de politie van hen niet mag vragen dat ze deelnemen aan de uitzettingsprocedure. Het bestuur moet ervoor zorgen dat hun opdrachten beperkt blijven tot maatschappelijk werk in het belang van de mensen in detentie en niet in het belang van het repressieve apparaat dat tegen hen wordt ingezet.³⁴
- Men moet met de mensen die in gesloten centra vastgehouden worden **proactief de dialoog aangaan over hun rechten en over het indienen van klachten**. Zo zou een orgaan kunnen worden opgericht naar het voorbeeld van de commissies van toezicht van de centrale gevangenisraad, die elk bestaan uit zes tot achttien leden van het maatschappelijk middenveld, waaronder ten minste twee advocaten en een arts. Dat orgaan moet mensen die tijdens hun poging tot uitzetting slachtoffer waren van geweld de kans geven hun verhaal te doen zodra zij in het gesloten centrum zijn

31 AIG, “Jaarverslag 2020. Controle op de gedwongen terugkeer”, p. 19.

32 *Ibidem*, p. 20.

33 Myria, “Terugkeer, detentie en verwijdering van vreemdelingen in België. Een blik op de monitoring van verwijderingen” (MyriaDoc 11), juli 2021, p. 62.

34 In die zin, zie Le Guide Social, “Un assistant social employé comme «escorteur» de personnes expulsées? Une offre d’emploi de la police inadmissible!” (carte blanche) 3 mars 2020.

teruggekeerd. De raden van toezicht van gesloten centra zouden tijdens wekelijkse bezoeken de detentieomstandigheden kunnen controleren, maar ook klachten van gedetineerden ontvangen. De bevoegdheid van de advocaten die voor de behandeling van klachten verantwoordelijk zijn zou zowel de klachten tegen het personeel van het centrum betreffen, maar ook tegen de politieagenten en de medewerkers van DVZ die betrokken zijn bij de overplaatsing naar en van het gesloten centrum van migranten in het kader van de uitzettingsprocedure. Vergelijkbaar met de commissies voor gevangensteroep zouden de medewerkers regelmatig verslagen opstellen en zouden klachten tegen wetshandavingsinstanties kunnen worden doorgegeven aan Comité P of een ander orgaan dat verantwoordelijk is voor de behandeling van dergelijke klachten.

Dit systeem zou alleen werken als gedetineerden correcte informatie krijgen over de mogelijkheid om zich in geval van misbruik tot de leden van de commissie te wenden (met vermelding van de samenstelling en de opdracht ervan), zodra zij in het centrum aankomen en in een taal die zij begrijpen. Ook de bezoeken van deze personen moeten worden meegedeeld.

Tenslotte moeten deze maatregelen gepaard gaan met de **oprichting van een nationaal mechanisme voor de preventie van foltering** dat bevoegd is om alle plaatsen waar mensen van hun vrijheid beroofd zijn onafhankelijk te controleren, zoals bepaald in het Facultatief Protocol bij het VN-Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing, dat België in 2005 heeft ondertekend en waarvan de ratificatie nog steeds op zich laat wachten. Middenveldorganisaties, waaronder de Ligue des Droits de L'Homme,³⁵ dringen daar al langer op aan, net zoals het Committee against Torture zelf.³⁶

- Het **medisch attest** speelt ook een belangrijke rol in de klachtenprocedure. Daarmee kan immers een verslechtering van de gezondheidstoestand van de betrokkene worden vastgesteld als gevolg van de poging tot verwijdering. Bovendien, zoals Myria met verwijzing naar de rechtspraak van het EHRM opmerkt: "Indien de persoon kan bewijzen dat zijn gezondheidstoestand tijdens de poging tot verwijdering is verslechterd, zullen de autoriteiten een geloofwaardige verklaring moeten geven voor het ontstaan van de verwondingen en kunnen zij anders worden veroordeeld wegens vernederende behandeling."³⁷
- Het procedurele luik van artikel 3 van het EVRM verplicht staten om een **doeltreffend onderzoek** in te stellen "wanneer een persoon aannemelijk maakt dat hij is onderworpen aan onmenselijke of vernederende behandelingen of aan handelingen van geweld die met foltering overeenkomen, in het bijzonder door de politie of andere vergelijkbare

---

35 CAT, FIACAT, LDH, OIP, I.Care, MOVE, DEI Belgique, CAL, "Rapport alternatif pour le Comité contre la torture des Nations Unies en vue de l'examen de la Belgique. 71e session, 12-31 juillet 2021", p. 9.

36 Comité contre la torture, Observations finales concernant le quatrième rapport périodique remis par la Belgique, CAT/C/BEL/CO/4, §18.

37 EHRM, *Turan Cakir/België*, 10 maart 2009, §54.

overheidsinstanties.”³⁸ Dat betekent dat de staat verplicht is elke beschuldiging van mishandeling van een uit te zetten persoon te onderzoeken, ongeacht een eventuele klacht van de betrokkene, die geen noodzakelijke voorwaarde voor een dergelijk onderzoek vormt. Myria preciseert dat dit inhoudt dat de autoriteiten het slachtoffer moeten toestaan “effectief aan het onderzoek deel te nemen,” onder meer door hem of haar - na verwijdering - zo nodig in het kader van het onderzoek terug in het land te brengen.³⁹

- Om het indienen van een klacht te vergemakkelijken **moet het altijd mogelijk zijn om politieagenten en DVZ-medewerkers die bij gedwongen terugkeer betrokken zijn te identificeren**. Er bestaat een databank van de agenten die met de overbrenging en begeleiding zijn belast, waardoor a fortiori de verantwoordelijken kunnen worden geïdentificeerd in geval van een klacht. Die informatie moet rechtstreeks toegankelijk worden gemaakt voor slachtoffers (met de naam of ten minste het registratienummer van de begeleider), om de transparantie van de procedure te verbeteren.⁴⁰
- Wat met video-opnamen van pogingen tot uitzetting? Het Comité tegen foltering betreurt “dat de staat het gebruik van video [in het kader van gedwongen terugkeer] nog steeds ongepast acht (...) en beveelt het een **objectief controlesysteem aan met video-opname van elke poging tot uitzetting**.”⁴¹ Andere internationale toezichthoudende instanties zijn hier ook voorstander van. Ook Myria is van mening dat dit een passend middel zou zijn om systematisch toezicht te houden op verwijderingsoperaties in alle stadia.

Volgens de Ligue des Droits Humains is een zekere voorzichtigheid bij het gebruik van dit soort instrumenten gepast. Ze brengen immers een risico van vertekening met zich mee. Daarnaast moeten het gebruik en de controle ervan strikt worden geregeld, met name door de toepassing van “duidelijke, gestandaardiseerde en transparante gebruiksprotocollen, met name wat betreft de voorafgaande opname, het moment waarop de opname wordt gestart, de voorafgaande waarschuwing, de geluidsopname, de zichtbaarheid van de apparatuur, enz.”⁴²

De Commissie die belast is met de evaluatie van het beleid inzake vrijwillige terugkeer en gedwongen verwijdering van vreemdelingen, algemeen bekend als de Commissie Bossuyt, stelt: “Het systematisch opleggen van videobewaking bij repatriëringsmissies zou de facto neerkomen op het instellen van een vorm van permanente controle, die noch wenselijk, noch opportuun wordt geacht.”⁴³

---

38 CEDH, *Bouyid/Belgique*, op.cit., §116.

39 MyriaDoc 5, op.cit., p. 80; EHRM, *Thuo/Chypre*, 4 april 2017, §§ 125-140.

40 In die zin, zie MyriaDoc 11, op.cit., p. 59.

41 Comité contre la torture, “Observations finales concernant le quatrième rapport périodique remis par la Belgique”, CAT/C/BEL/CO/4, §28.

42 Note de position de la Ligue des Droits Humains sur le recours aux bodycams par les forces de police, mei 2021.

43 “Eindverslag van de Commissie voor de evaluatie van het beleid inzake de vrijwillige terugkeer en de gedwongen verwijdering van vreemdelingen”, p. 37.

Een dergelijke permanente controle lijkt wel degelijk een voorwaarde voor de eerbiediging van de grondrechten van aan gedwongen terugkeer blootgestelde vreemdelingen, die in de huidige wetgeving en praktijk ontbreekt, maar kan ook met een combinatie van andere middelen gerealiseerd worden.

HET ONTBREKEN VAN EEN ONAFHANKELIJK CONTROLEMECHANISME

Het KB van 19 juni 2012, dat de terugkeerrichtlijn (2008/115/EG) in nationaal recht omzet, wijst de AIG aan als de instantie die toezicht houdt op de uitvoering van de gedwongen terugkeer. De AIG kan de terugkeerprocedure geheel of gedeeltelijk controleren, kan de nodige maatregelen nemen om een verwijdering te onderbreken indien deze niet in overeenstemming is met de grondrechten, en stelt van elke uitgevoerde controle een gedetailleerd verslag op, dat eventueel vergezeld gaat van aanbevelingen aan de betrokken politiediensten.

De rol van de AIG wordt alom in vraag gesteld omwille van haar gebrek aan onafhankelijkheid. In die zin heeft het Comité tegen foltering in zijn concluderende opmerkingen van juli 2021 geoordeeld dat het onafhankelijke toezicht op de uitvoering van gedwongen terugkeermaatregelen niet kan worden gewaarborgd door de AIG, die onpartijdigheid ontbeert omdat haar agenten door de lokale en federale politie worden aangeworven.⁴⁴ Hoewel de AIG erkent dat ze meer financiële middelen en personeel nodig heeft om de controles te versterken is ze van mening dat ze aan de criteria voor een onafhankelijk toezichtmechanisme voldoet. In een visiedocument uit 2021, "Zijn alle flikken onbekwaam? Aanpak van integriteit binnen de Belgische politie", noemt de AIG zichzelf een "onafhankelijk intern controlemechanisme" en verdedigt het de legitimiteit van zijn samenstelling met het argument dat "leden van controleorganen een goed inzicht en kennis moeten hebben van het politiewerk, ten einde te kunnen garanderen dat de door hen gevoerde onderzoeken tot een goed einde zullen worden gebracht. De garantie hiertoe kan enkel worden gegeven door personen die de politiefunctie reeds hebben uitgeoefend."

Een alternatief voor het toezicht door de AIG is een permanente commissie die het beleid inzake de uitzetting van buitenlanders controleert. De Commissie Vermeersch II beveelt de oprichting van een dergelijke permanente commissie aan in haar verslag aan de minister van Binnenlandse Zaken van 2005, omdat "enkel een permanente commissie de nodige garanties biedt om op geregelde tijdstippen de praktijk en de ontwikkelingen inzake het verwijderingsbeleid te kunnen volgen, en zonodig ook te kunnen bijsturen."⁴⁵ De Commissie-Bossuyt neemt deze aanbeveling over. Haar verslag van 2020 kreeg veel kritiek van middenveldorganisaties. Die wezen op talrijke tekortkomingen in de analyse van de Commissie (het gebruik van geweld werd bijvoorbeeld genegeerd) en op vooringenomenheid als gevolg van de samenstelling van de Commissie: de rechterlijke macht en maatschappelijke organisaties werden uitgesloten en alleen instanties die betrokken waren bij gedwongen terugkeer werden betrokken.⁴⁶

⁴⁴ CAT/C/BEL/CO/4, op. cit., §27.

⁴⁵ "Bouwstenen voor een humaan en effectief verwijderingsbeleid." Eindverslag van de Commissie belast met de evaluatie van de instructies inzake de verwijdering (II), januari 2005, aanbeveling 34.

⁴⁶ Zie bijvoorbeeld CIRE, "Commission Bossuyt: analyse de la société civile", 2020, <https://www.cire.be/publication/commission-bossuyt-analyse-de-la-societe-civile/>

Na de herhaling van aanbeveling 34 van de Commissie Vermeersch II door de Commissie Bossuyt is op 13 oktober 2020 door het Kamerlid Vanessa Matz een wetsvoorstel ingediend dat voorziet in de oprichting van een permanente commissie voor het toezicht op het verwijderingsbeleid voor vreemdelingen. Myria werd door de Kamercommissie binnenlandse zaken, veiligheid, migratie en administratie om advies verzocht en pleitte voor het opnemen van actoren uit het maatschappelijk middenveld in dit comité, met het oog op “een grotere onafhankelijkheid, representativiteit en onpartijdigheid.”⁴⁷ Het is ook cruciaal dat de leden van de commissie een passende opleiding krijgen, toegang hebben tot alle nodige documenten en plaatsen en regelmatig en openbaar verslag kunnen uitbrengen, zodat zij een doeltreffend en onafhankelijk toezichtmechanisme vormen.

CONCLUSIE

Afgelopen maart kondigde de toenmalige staatssecretaris voor Asiel en Migratie aan dat de regering drie nieuwe gesloten centra zou goedkeuren, waardoor de totale capaciteit van de centra stijgt van 751 tot 1145 plaatsen.⁴⁸ Daarmee valt ook te verwachten dat gedwongen terugkeer aan belang zal winnen, in lijn met een beleid van aanhoudende criminalisering van onregelmatig verblijf.

Deze beslissing past in een terugkeerbeleid dat aan de uitvoering van administratieve maatregelen prioriteit geeft. Intussen weigert de Belgische Staat al meer dan twintig jaar lang de aanbevelingen van internationale organisaties en Belgische instellingen uit te voeren om foltering en onmenselijke of vernederende behandeling bij uitzettingen te voorkomen: een onafhankelijk controlemechanisme, toegankelijke en doeltreffende klachtenmechanismen, voldoende informatie, ...

Het verbod op foltering en onmenselijke of vernederende behandeling is een absoluut verbod waarop geen enkele uitzondering mag worden gemaakt en waarvoor de Staat de verantwoordelijkheid draagt. Dat de uitvoering van administratieve besluiten voorrang krijgt boven de eerbiediging van een zo absoluut grondrecht als de bescherming tegen fysieke en psychische schade is zeer zorgwekkend.

Met Police Watch veroordelen de Liga voor Mensenrechten en Ligue des Droits Humains dit beleid ten stelligste. Police Watch is bijzonder bezorgd over de gevolgen van dit beleid voor migranten en roept op tot een dringende herziening van de wetgeving en de praktijk met betrekking tot de uitzettingsprocedure, die wordt gekenmerkt door misbruik en schending van de grondrechten.

---

⁴⁷ Advies van Myria, het Federaal Migratiecentrum, over het wetsvoorstel tot oprichting van een Vaste commissie voor de opvolging van het beleid inzake de verwijdering van vreemdelingen (13 oktober 2020), DOC 55 1569/001.

⁴⁸ RTBF, “Approbation de trois nouveaux centres pour les personnes en séjour irrégulier”, 23 mars 2022.

Liga voor Mensenrechten

Leopold II-Laan 53,
1080 Sint-Jans-Molenbeek
policewatch@mensenrechten.be
www.mensenrechten.be

 mensenrechtenBE

 @police_watch_belgium

 mensenrechtenBE

 mensenrechten

Ligue des droits humains asbl

Bd Leopold II 53, 1080 Molenbeek-Saint-Jean
Tél.: 02/209 62 80 - Fax: 02/209 63 80
ldh@liguedh.be - www.liguedh.be

liguedhbe

ligue_des_droits_humains
police_watch_belgium

liguedh_be

LDH BELGIQUE